

Ткачук Ю. О.,

здобувач кафедри кримінального права

Національної академії внутрішніх справ

ORCID: 0009-0004-1502-6198

**ДО ПИТАННЯ ПРО ОПТИМІЗАЦІЮ ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ САНКЦІЙ****ON THE QUESTION OF OPTIMIZING THE PRACTICE OF IMPLEMENTING
CRIMINAL-LEGAL SANCTIONS**

Стаття присвячена проблематиці кримінально-правових санкцій та оптимізації практики їх реалізації. Метою статті задекларовано виокремлення головних векторів оптимізації практичного застосування кримінально-правових санкцій відповідно до норм чинного Кримінального кодексу України для пошуку неоднозначних наукових позицій та їх усунення, а також удосконалення норм КК у сфері конструювання кримінально-правових санкцій та визначення їх меж.

Визначено головне завдання загальних засад та принципів призначення покарання – забезпечення правильного та обґрунтованого призначення покарання, що зумовлює характер їх нормативно-правового співвідношення. Виокремлено найбільш суттєві недоліки формування санкцій, а також типові помилки при побудові санкцій та здійснена їх характеристика. Доведено, що норма чинного Кримінального кодексу України не завжди протікає логіка побудови кримінально-правових санкцій, адже окремо взята санкція не дає вичерпного уявлення про межі покарання, яке може бути призначене судом, оскільки у багатьох санкціях не вказується мінімум покарання, не враховується можливість призначення додаткових покарань, не передбачених у санкціях.

Описано завдання сучасної кримінально-правової політики у сфері конструювання кримінально-правових санкцій – забезпечення одномірності та рівності визначених меж покарань при конструюванні санкцій зі спорідненими ознаками характеру, змісту та видової категорії.

Доведено, що кримінально-правові санкції повинні бути адекватними, що передбачає пряму залежність їх розміру від реальної суспільної небезпечності вчиненого діяння, а також повинні відповідати змісту та характеру суспільно небезпечного діяння, узгоджуватися з іншими санкціями та бути внутрішньо погодженими між собою. Запропоновані моделі типових санкцій із зазначенням лише основних видів покарання.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, покарання, кримінально-правова санкція, оптимізація кримінально-правових санкцій, практика реалізації кримінально-правових санкцій.

The article is devoted to the issues of criminal-legal sanctions and optimization of the practice of their implementation. The purpose of the article is declared to identify the main vectors of optimization of the practical application of criminal-legal sanctions in accordance with the norms of the current Criminal Code of Ukraine in order to search for ambiguous scientific positions and eliminate them, as well as to improve the norms of the Criminal Code in the field of constructing criminal-legal sanctions and determining their limits.

The main task of the general principles and principles of sentencing is determined – ensuring the correct and justified imposition of punishment, which determines the nature of their regulatory and legal relationship. The most significant shortcomings of the formation of sanctions, as well as typical errors in constructing sanctions, are identified and their characteristics are carried out. It is proven that the norms of the current Criminal Code of Ukraine do not always follow the logic of constructing criminal sanctions, because a single sanction does not provide an exhaustive idea of the limits of punishment that can be imposed by the court, since many sanctions do not indicate the minimum punishment, and the possibility of imposing additional punishments not provided for in the sanctions is not taken into account.

The task of modern criminal law policy in the field of constructing criminal law sanctions is described – ensuring uniformity and equality of the specified limits of punishments when constructing sanctions with related features of nature, content and specific category.

It is proven that criminal law sanctions must be adequate, which implies a direct dependence of their size on the real social danger of the committed act, and must also correspond to the content and nature of the socially dangerous act, be consistent with other sanctions and be internally coordinated with each other. Models of typical sanctions are proposed, indicating only the main types of punishment.

Key words: criminal offense, criminal liability, punishment, criminal-legal sanction, optimization of criminal-legal sanctions, practice of implementing criminal-legal sanctions.

Питання про недоліки у формуванні кримінально-правових санкцій для юридичної літератури не є новим. До нього зверталися науковці, які, підкреслюючи недосконалість кримінального законодавства, вказували на необхідність вивчення ефективності санкцій, характеру суспільних відносин, пов'язаних із кримінально-правовою заборонаю, суспільної небезпеки конкретних кримінальних правопорушень, розширення альтернативних санкцій, врахування в них повторності діяння тощо. Тому метою даної статті є визначення пріоритетних напрямів оптимізації практики реалізації кримінально-правових санкцій згідно з положеннями чинного Кримінального кодексу України (далі – КК) задля виявлення спірних моментів та їх усунення, а також удосконалення норм КК щодо побудови кримінально-правових санкцій та визначення їх меж.

Серед науковців, які вивчали проблемні питання конструювання кримінально-правових санкцій, слід зазначити таких, як О. П. Горох, З. А. Загинеї-Заболотенко, Д. О. Калмиков, О. О. Книженко, Н. А. Мирошниченко, Р. О. Мовчан, Н. А. Орловська, Є. О. Письменський, Ю. А. Пономаренко, Т. І. Слуцька, О. В. Степаненко, Ю. В. Філей, Ю. Ю. Федчишин, М. І. Хавронюк, В. В. Ярош та ін.

Головною метою як загальних засад, так і принципів призначення покарання, є забезпечення правильного та обґрунтованого призначення покарання, що й зумовлює характер їх співвідношення [22, с. 260]. Такі позиції віддзеркалює судовою практика, зазначаючи у п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24.10.2003 р. № 7, що при призначенні покарання в кожному випадку і щодо кожного підсудного, який визнається винним у вчиненні злочину, суди мають суворо додержувати вимог ст. 65 КК стосовно загальних засад призначення покарання, оскільки саме через останні реалізуються принципи законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання» [14].

Загалом, як впливає з аналізу наукової літератури, найпоширенішими недоліками формування санкцій слід назвати:

1) неврахування при конструюванні санкцій характеру та ступеня суспільної небезпечності, передбаченого в диспозиції статті кримінального правопорушення, а також особливості суб'єкта кримінального правопорушення;

2) невідповідність побудови санкцій окремих спеціальних норм, які часто передбачають менш суворе покарання, ніж санкції загальних норм;

3) значні розриви між нижньою та верхньою межами покарання у виді позбавлення волі на певний строк;

4) неузгодженість санкцій, що передбачають однорідні чи суміжні складі кримінальних

правопорушень, а також взаємну неузгодженість санкцій між собою та в основному, кваліфікованому й особливо кваліфікованому складах кримінальних правопорушень, коли мінімальний розмір санкції за кваліфікований склад кримінального правопорушення повинен бути вищим за максимум санкції за простий склад, а за більш тяжке кримінальне правопорушення – більшим, ніж за менш тяжке [29, с. 270; 2, с. 97; 16, с. 412; 7, с. 288; 11, с. 528].

Серед найбільш типових помилок у побудові санкції слід також виділити: різну назву одного виду покарання; непослідовність під час визначення видів покарань – відступ від загального правила щодо побудови санкцій, згідно з яким покарання розміщуються від менш до більш суворого; побудова санкції певних статей Особливої частини КК, яка відбувається з порушенням урахування порядку й особливостей призначення окремих видів кримінальних покарань стосовно певних категорій осіб [7, с. 288]; недотримання правила про допустиме співвідношення визначених у санкції основних і додаткових покарань, згідно з яким основне покарання завжди має бути більш суворим, ніж приєднане до нього додаткове [2, с. 97; 7, с. 289; 11, с. 290]. Конструюючи норми чинного КК, законодавець у низці випадків встановлює необґрунтовано широкі межі санкцій, наявність яких призводить до переваги при встановленні критеріїв справедливості покарання суб'єктивної оцінки судді, що призначає покарання [12, с. 33].

В Особливій частині чинного КК не завжди можна простежити логічну побудову кримінально-правових санкцій, адже окремо взята санкція статті Особливої частини КК не може дати вичерпного уявлення про межі покарання, яке може бути призначене судом, оскільки у багатьох санкціях не вказується мінімум покарання, не враховується можливість призначення додаткових покарань, не передбачених у санкціях [20, с. 137]. Санкція містить вказівку на кримінально-правові наслідки зазначеної в диспозиції поведінки, які можуть бути як негативними (у вигляді покарання), так і позитивними (у вигляді звільнення від кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового заохочення) [1, с. 644–646]. Тому слід підкреслити, що санкція кримінально-правової норми включає не тільки санкцію статті Особливої частини КК, а також і ряд положень його Загальної частини: положення про можливість призначення покарання нижче нижчої межі, про конкретні правила призначення окремих видів покарання.

Сама практика різного підходу до визначення меж покарання в санкціях за нетяжкі злочини (в одному випадку – верхньої та нижньої межі, а в іншому – лише верхньої межі) не підтверджується об'єктивними факторами. Аналіз об'єктивних та суб'єктивних ознак аналізованих

складів нетяжких злочинів, співставлення ступеня та характеру їх суспільної небезпечності не дає відповіді на питання, чому законодавцем обраний двохваріантний підхід до формування таких санкцій. Відрив від нижчої межі покарання у виді позбавлення волі в один рік від визначених у санкціях меж в два роки створює штучні невинуваті обмеження щодо можливості застосування судом мінімального терміну покарання. В .О. Туляков і А. С. Макаренко вважають, що за нетяжкі злочини, коли максимальний строк покарання у вигляді позбавлення волі не перевищує п'яти років, розрив між мінімальною і максимальною межами, або так звана «вилка» покарання, не має перевищувати трьох років, а за тяжкі й особливо тяжкі злочини, коли максимальний строк покарання досягає десяти й більше років, діапазон санкції має дорівнювати п'яти рокам. Така побудова санкцій звужує суддівський розсуд, полегшить здійснення правосуддя, сприятиме об'єднанню практики та підвищить авторитет закону і суду [21, с. 215].

В науці звучать думки про недоцільність при визначенні меж певних видів покарань у санкціях статей Особливої частини КК вказувати мінімальні межі, встановлені в Загальній частині для цього виду покарання [7, с. 289]. О. М. Омельчук вважає недоцільним при визначенні меж позбавлення волі зазначати мінімальні межі, які встановлюються в Загальній частині покарання, пропонуючи змінити санкції норм, передбачивши тільки верхні межі покарання у вигляді позбавлення волі, з метою однакового застосування правил конструювання санкцій у КК. Такі зміни, на його думку, будуть відповідати законотворчому принципу нормативної економії [12, с. 32]. Жорстке визначення нижньої межі покарання обмежує можливість індивідуалізації покарання засудженим особам із врахуванням обставин вчиненого діяння, особи винного, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Санкції статей Особливої частини як КК УРСР 1960 р., так і КК 2001 р. не мали і не мають чіткої та конкретно обґрунтованої верхньої та нижньої межі розмірів покарання. У більшості випадків санкції кримінально-правових норм визначені довільно, без достатніх аргументів чи обґрунтувань.

Негативної оцінки зазнає наявність великого розриву між максимальною та мінімальною межами санкції у виді позбавлення волі [29, с. 270]. Тому розумна диференціація складів кримінальних правопорушень і звуження меж кримінально-правових санкцій сприятимуть обмеженню суддівського розгляду при визначенні конкретного виду й обсягу покарання, що підвищить авторитет закону і правосуддя [24, с. 264].

Отже, можна погодитися, що значним недоліком у конструюванні санкцій є надмірна відстань між нижньою і верхньою межею покарань, яка може сягати 7-10 років щодо позбавлення

волі. За таких розмірів межі покарання встановлюються не законодавцем, а судом, оскільки ніхто не може припустити розміру покарання за вчинене кримінальне правопорушення до проголошення вироку суду [8, с. 260].

Забезпечення одномірності та рівності визначених меж покарань при конструюванні санкцій за кримінальні правопорушення, які мають споріднені ознаки характеру, змісту, видо-класифікації – це важливе завдання сучасної кримінально-правової політики. Необхідно підтримати тих правників, які вважають, що санкція має бути адекватною, тобто розмір санкції повинен перебувати у прямій залежності від реальної суспільної небезпечності того діяння, яке описується в диспозиції, й узгоджуватися з іншими санкціями [25, с. 160].

Санкція повинна відповідати змісту та характеру суспільно небезпечного діяння, від якого охороняє суспільство кримінально-правова норма. Інакше кажучи, якщо санкції деяких норм Особливої частини КК збігаються, то повинен збігатися і рівень суспільної небезпеки цих діянь, і навпаки – якщо суспільна небезпека діянь приблизно однакова – то повинно бути аналогічним і їх наповнення та їх межі [19, с. 589].

Крім того, дуже важливо визначити масштаб, яким міг користуватися законодавець для встановлення справедливої і доцільної санкції за вчинення того або іншого кримінального правопорушення. Насамперед, необхідно співвіднести їх класифікацію з видами покарань, точніше – із межами покарання для того, щоб визначити, за яку категорію кримінальних правопорушень за вказаною класифікацією який вид і розмір того або іншого покарання може бути призначений. Це дозволить диференціювати і визначити в системі межі і види покарань, які утворюють санкції, відповідно до визначеної категорії кримінальних правопорушень.

Н. А. Орловська вважала необхідним запровадження у законодавстві України так званих типових санкцій, в яких повинні передбачатися не лише типові покарання, а і їх поєднання з іншими основними видами покарання. Тобто, мова йде про фіксацію в типових санкціях визначеного формату поєднання різних видів і розмірів основних покарань [13, с. 584]. Таке поєднання повинно базуватися на основних трьох моментах:

1) слід розділити види основних покарань за ступенем суворості в частині допустимості їх поєднання із штрафом та позбавленням волі на визначений термін як типовими покараннями;

2) необхідно чітко визначити в нормах Загальної частини КК нижні і верхні межі всіх видів основних покарань;

3) доцільно передбачити декілька ступенів для кожного з основних видів покарання (фактично мова йде про внутрішню градацію суворості видів покарання залежно від його характеристик) [13, с. 584].

Крім того, існують пропозиції щодо запровадження так званих ступенів для практично всіх видів покарання. Для позбавлення волі на визначений термін пропонується пропонує встановити 6 ступенів: від 1 до 3 років, від 3 до 5 років, від 5 до 8 років, від 8 до 10 років, від 10 до 13 років, від 13 до 15 років, а для позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських та виправних робіт, арешту, обмеження волі можуть бути передбачені 2 ступеня суворості – від нижньої межі до половини строку та від половини строку до верхньої межі [13, с. 584].

Виходячи з вищевикладеного, пропонуються наступні моделі типових санкцій із зазначенням лише основних видів покарання:

1) щодо кримінальних проступків типова санкція повинна включати позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, штраф, виправні роботи;

2) щодо нетяжких злочинів – штраф, арешт, обмеження волі, позбавлення волі на визначений строк;

3) щодо тяжких злочинів – позбавлення волі на визначений термін;

4) щодо особливо тяжких злочинів – позбавлення волі на визначений термін, довічне позбавлення волі [13, с. 585–586].

Загалом позитивно схвалюючи наведені пропозиції, не можна звернути увагу на недостатнє використання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі чи так званих майнових покарань при конструюванні санкцій у нетяжких злочинах. Крім того, не можна допускати ситуації, коли санкції за вчинення тяжких злочинів взагалі побудовані безальтернативно.

Вказане закріплює кілька рівнів підстав для реалізації кримінально-правових санкцій.

1) призначення покарання нижче від найнижчої межі покарання, зазначеного у відповідній санкції (може бути і за правилами ст. 68 КК);

2) призначення покарання, наближеного до мінімальної межі покарання, визначеного у санкції (за умови реалізації вищенаведених пропозицій). На цьому рівні можуть бути реалізовані приписи ч. 3 ст. 68 КК (призначення покарання за замах на злочин) та ст. 69-1 КК;

3) призначення судом покарання у межах встановлених санкцій за відсутності підстав, передбачених ч. 2, 3 ст. 68, 69, 69-1 КК. Це випадки, коли пом'якшуючі обставини відсутні; мають місце як пом'якшуючі, так і обтяжуючі обставини; наявні лише обтяжуючі обставини. Відповідно до положень п. 6-2 ППВСУ від 24.10.2003 р., таке покарання не повинно перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК [14].

4) призначення судом покарання у межах максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині КК. Це випадки, коли хоча б одне із кримінальних правопорушень, які утворюють сукупність, є умисним тяжким або особливо тяжким (ст. 70 КК), остаточне покарання може перевищити максимальну межу покарання, передбачену відповідною санкцією.

Важлива проблема конструювання санкцій вбачається у невідповідності кваліфікуючих ознак і передбачених у них покарань. Дослідження, що проводяться, свідчать про закономірності в побудові санкцій, виходячи зі встановлення мінімальних і максимальних меж покарання, сполучення їх залежно від кваліфікуючих ознак. При побудові санкції за кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади правопорушень, законодавець повинен враховувати тип санкції основної норми, види передбачених у ній покарань, їх кількість і розміри. Зокрема, при конструюванні санкції в нормах з кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими складами законодавцю слід використовувати наступну схему переходу від санкції норми, що передбачає основний склад, до санкцій норм, що описують кваліфіковані чи особливо кваліфіковані складки:

а) пропорційно збільшувати розміри санкцій, не змінюючи при цьому ні видів, ні кількості альтернативно передбачених видів покарань;

б) не змінюючи кількості альтернативно визначених видів покарань, зменшувати кількість більш м'яких видів покарань і одночасно збільшувати кількість більш суворих видів покарань;

в) поступово переходити від найбільш альтернативної санкції до найменш альтернативної за рахунок скорочення кількості м'якших видів покарань [5, с. 212].

Санкції, що передбачають кваліфіковані складки правопорушень, повинні базуватися на санкції основного складу кримінального правопорушення, а види та розміри покарань, що передбачені в санкції частини статті, яка описує основний склад, повинні поступово і обґрунтовано змінюватися у санкціях частини статті, що передбачають кваліфіковані складки. При чому, межа санкцій, що передбачають основний, кваліфікований та особливо кваліфікований складки правопорушення, повинна йти або у стик, або з перекриттям (залежно від особливостей конкретного складу кримінального правопорушення) [5, с. 212]. Таким чином, у кваліфікованих складах правопорушень одна і та сама обставина має однакове значення в різних видах діянь, тому слід пропорційно підвищувати межі санкцій при наявності тієї чи іншої кваліфікаційної ознаки [9, с. 111]. При побудові санкцій кваліфікованих складків не можна допускати різких стрибків у видах покарань, що ними

передбачаються, оперуючи змістом системи покарань, визначеної ст. 51 КК [23, с. 32].

Загальновідомо, що в частині другій і наступних частинах статей Особливої частини КК повинно встановлюватися більш суворе покарання порівняно зі змістом санкції частини першої. Але посилення покарання логічно обґрунтовано лише у тих випадках, коли в частині другій передбачається мінімальний строк покарання, що дорівнює максимальному за частиною першою [29, с. 271]. Отже, при формулюванні санкцій кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів кримінальних правопорушень доцільно використовувати побудову санкцій «у стик», коли максимальний розмір покарання за основне правопорушення є одночасно мінімальним розміром покарання за кваліфіковане діяння [19, с. 590]. Мінімальний розмір санкції за кваліфіковані склади повинен бути вищим за максимум санкції за простий склад; мінімум санкції за більш тяжкий злочин повинен бути більшим, ніж за менш тяжкий злочин [29, с. 270], тобто мінімальна межа санкції за кваліфікований склад не повинна перевищувати максимальну межу покарання, встановленого за основний склад.

Вважаємо, що варто поставити під сумнів доцільність збереження в кримінальному законодавстві такого положення, при якому санкція кваліфікованого складу кримінального правопорушення «перекриває» санкцію простого складу, поглинаючи її. Законодавець, конструюючи таким чином санкції, розширює сферу судового розсуду, даючи можливість призначити менш суворе покарання за більш небезпечне кримінальне правопорушення. Тому для усунення вказаних протиріч ми пропонуємо запровадити наступне правило конструювання кримінально-правових санкцій – санкція кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу кримінального правопорушення повинна послідовно збільшуватися у порівнянні з попереднім (наприклад, ч. 1 передбачає покарання на строк до 3 років позбавлення волі, то ч. 2 має передбачити від 3 до 5 років позбавлення волі, а ч. 3 – від 5 років і вище).

Вважаємо, що альтернатива до основних видів покарань повинна передбачатися в усіх санкціях [23, с. 32]. Але слід висловити сумнівність щодо передбачення значної кількості основних видів покарання, які можуть бути призначені за те саме кримінальне правопорушення [2, с. 97; 7, с. 289]. Існують обґрунтовані позиції, що варіативність санкцій не повинна бути надто широкою, тобто не слід передбачати в альтернативі більше трьох видів покарань [29, с. 271]. Тому пропонується для вирішення зазначеної проблеми в альтернативних санкціях при зазначенні строку відбування будь-якого покарання конкретно вказувати його термін, уникаючи формулювання «на той же строк».

Логічно було б передбачити, якби санкції кримінально-правових норм містили б не один вид покарання, а включали і інші альтернативні покарання, в такому випадку існувало б значно більше варіантів реалізації принципів кримінальної відповідальності через застосування значного переліку покарань із розмаїттям їх каральних факторів.

Таким чином, санкція має бути адекватною, тобто розмір санкції повинен перебувати у прямій залежності від реальної суспільної небезпечності того діяння, яке описується в диспозиції, й узгоджуватися з іншими санкціями [25, с. 126]. Тобто, санкції норм, які передбачають однорідні за характером і ступенем суспільної небезпеки діяння, повинні бути узгоджені [28, с. 234; 25, с. 143] та внутрішньо погоджені між собою. Санкція повинна відповідати змісту суспільно небезпечного діяння, від вчинення якого охороняє суспільство кримінально-правова норма. Інакше кажучи, якщо санкції деяких норм Особливої частини КК збігаються, то повинний збігатися і суспільно небезпечний рівень цих діянь, і навпаки – якщо суспільна небезпека діянь приблизно однакова, то повинний збігатися розмір санкцій. Санкція має бути такою, щоб суд, не виходячи за її межі, міг призначити індивідуальне, справедливе, гуманне та достатнє покарання засудженому для досягнення мети, передбаченої у ч. 2 ст. 50 КК, при цьому вид і розмір визначеного у ній покарання (покарань) не стали причиною суддівського свавілля.

Головним критерієм конструювання санкцій є важливість і цінність тих суспільних відносин, що поставлені під охорону КК і є об'єктом конкретного кримінального правопорушення. В основу побудови кримінально-правових санкцій повинно бути покладено дотримання принципів законності, рівності громадян перед законом, справедливості, демократизму, гуманізму, диференціації відповідальності та індивідуалізації покарання [26, с. 122]. Кримінально-правова санкція має бути справедливою, що можливе лише у випадку відповідності тяжкості діяння, що описується в нормах КК, узгодженості із санкціями за вчинення інших, близьких за характером, діянь. Від чіткості конструкції кримінально-правової санкції та її виду залежать питання, пов'язані з індивідуалізацією покарання – врахування характеру і ступеня суспільної небезпеки вчиненого, обставин справи, що пом'якшують або обтяжують покарання [3, с. 281].

Реалізація принципу законності при визначенні кримінально-правових санкцій зобов'язує законодавця чітко визначати види кримінально-правового впливу, що застосовується до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, та визначити їх систему; а також встановлювати правові межі застосування кримінально-правових заходів [18, с. 120]. При формулюванні кримінально-

правових санкцій повинні органічно поєднуватися принципи законності та справедливості для того, щоб законна за формою, проте несправедлива за суттю кримінально-правова санкція як на законодавчому рівні, так і в правозастосовній діяльності була визнана незаконною [6, с. 122].

У теорії кримінального права щодо питання конструювання санкцій учені висловлювали різні точки зору: санкції повинні відповідати ступеню небезпечності діяння з точки зору кримінальної політики, моралі, правосвідомості та бути внутрішньоузгодженими між собою; законодавче конструювання меж санкцій обумовлюється об'єктивними процесами та обставинами: змінами в соціальній і політичній обстановці, набутих досвідом протидії злочинності, даними судової практики, результатами наукових досліджень; оптимальні розміри санкцій регулюються ступенем суспільної небезпечності й поширеності діяння, об'єктивних і суб'єктивних ознак кримінальних правопорушень, ступенем суспільної небезпечності особи винного, рівнем суспільної правосвідомості [12, с. 32].

Але найголовнішою тезою є наступне – санкція кримінально-правової норми має бути такою, щоб суд, не виходячи за її межі, міг призначити індивідуальне, справедливе та достатнє покарання для досягнення мети зазначеної у ч. 2 ст. 50 КК, а з іншого боку – щоб вид і розмір визначеного у ній покарання не призвели до суддівського свавілля [27, с. 106; 23, с. 32].

Отже, під час побудови санкцій слід керуватися певними принципами та дотримуватись ряду обов'язкових вимог:

– санкція повинна сприяти можливості реалізації принципу індивідуалізації покарання, відповідати принципам доцільності, обґрунтованості, законності, рівності громадян перед законом, вини, справедливості, гуманізму, невідворотності кримінальної відповідальності, індивідуалізації покарання та економії заходів правового впливу;

– санкція повинна відповідати суспільній небезпеці вчиненого кримінального правопорушення, рівню його поширеності, а також

узгоджуватися із санкціями за вчинення інших, близьких за видом і характером діянь [15, с. 117]. Іншими словами – чим вища соціальна цінність об'єкта посягання, тим вищим має бути показник нижньої межі санкції і навпаки [17, с. 31];

– санкція повинна забезпечувати можливість індивідуалізації покарання з урахуванням можливих варіантів учинення кримінальних правопорушень в реальності [2, с. 94];

– введення додаткових покарань у санкції слід проводити наступним чином: санкція без додаткового покарання – санкція з факультативним додатковим покаранням – санкція з імперативним додатковим покаранням [4, с. 212];

– санкції повинні будуватися за правилом: чим вища формалізованість диспозиції, тим меншим повинен бути розрив між мінімумом і максимумом покарання і навпаки [4, с. 212; 26, с. 128];

– мінімальна межа санкції частини статті, що встановлює покарання, не повинна заходити за максимальну межу покарання, встановленого за менш небезпечне діяння;

– показник рівня різниці між нижньою і верхньою межею розміру санкції різних частин тотожних правопорушень має бути однаковим, де верхня межа розміру санкції частини першої одночасно була б нижньою межею розміру санкції частини другої зі збереженням цієї логічної конструкції в санкціях наступних частин [17, с. 31];

– показник рівня різниці між нижньою і верхньою межею розміру санкції одних і тих же частин в однорідних правопорушеннях має бути різнопропорційним, де нижня межа санкції кожної наступної частини має бути вищою за нижню межу санкції попередньої частини [17, с. 31].

Побудова санкцій з врахуванням вказаних положень, дотримання загальноприйнятих правил юридичної техніки дозволить на практиці уникнути ситуації, коли судами призначаються різні покарання за схожі діяння або навпаки, коли за вчинення правопорушень, що не схожі між собою ні за характером, ні за ступенем суспільної небезпеки, призначаються майже однакові вид і розмір покарання [10, с. 78–79].

Список використаних джерел:

1. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 928 с.
2. Горох О. П. Проблеми конструювання санкцій спеціальних кримінально-правових норм. *Наукові записки НаУКМА*. 2009. Т. 90 : Юридичні науки. С. 94–98.
3. Ігнатенко М. П. Функціональна спрямованість кримінально-правових санкцій злочинів із подвійною формою вини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 70. С. 277–284.
4. Калмиков Д. О. Аналіз санкцій статті 150 Кримінального кодексу України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 4. С. 37–42.
5. Калмиков Д. О. Санкції статті 299 Кримінального кодексу України: сучасний стан і перспективи вдосконалення. *Форум права*. 2013. № 2. С. 205–215.
6. Книженко О. Реалізація принципів законності та справедливості при встановленні санкцій у кримінальному праві. *Наше право*. 2010. № 4. Ч. 4. С. 120–123.

7. Корабель М. Правовий аналіз формування санкцій кримінально-правової норми. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 287–291. DOI : <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.48>
8. Коржанський М. Й., Щупаківський Р. В. Санкції у кримінальному законодавстві України. *Науковий вісник Дніпропетр. юрид. академії*. – Дніпропетровськ, 2004. № 1 (14). С. 259–262.
9. Лоза В. В. Проблеми побудови відносно визначених санкцій. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2011. № 4. С. 108–112.
10. Музыка А. А., Горох О. П. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів : монографія. Хмельницький. 2010. 256 с.
11. Нитка Я. М. Покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти охоронної діяльності: особливості нормативно-правової визначеності в санкціях статей Особливої частини КК України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 527–532. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.92>
12. Омельчук О. М. Призначення покарання у межах, установлених у санкції статті Особливої частини Кримінального кодексу України, що передбачає відповідальність за вчинений злочин, як загальна засада призначення покарання. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 12. С. 30–36.
13. Орловская Н. А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций : монография. Одесса : Юридична література, 2011. 624 с.
14. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>
15. Світличний О. О. Динаміка кримінально-правових санкцій у протидії розбещенню неповнолітніх. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. Вип. 1. С. 114–118. DOI : <https://doi.org/10.15421/392026>
16. Сийпловік М. В., Нитка Я. М. Санкції в системі кримінально-правових засобів захисту охоронної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2022. Вип. 69. С. 412–417. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.69>
17. Соловій Я. І. Проблеми визначення меж кримінально-правових санкцій. *Проблеми вдосконалення практичного застосування кримінально-правових засобів протидії злочинності ОВС* : матер. наук. конф. Львів, 2005. С. 30–32.
18. Титаренко С. С. Аналіз санкцій статей 205-1, 206, 206-2 КК України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 4. С. 119–127.
19. Ткачук Ю. О. Принципи побудови кримінально-правових санкцій: спроба вирішення. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. 2009. Випуск 44. С. 588 – 591.
20. Ткачук Ю. О. До питання про удосконалення кримінально-правових санкцій. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу і практики їх застосування* : матеріали круглого столу (м. Київ, 10 листоп. 2016 р.). Київ, 2016. С. 137–138.
21. Туляков В. О., Макаренко А. С. Призначення покарання. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 208–227.
22. Уманець Б. Б. Загальні засади призначення покарання у межах санкції статті та відповідно до положень Загальної частини КК: взаємозв'язок та взаємообумовленість. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 259–263.
23. Федчишин Ю. Ю. Проблеми конструювання санкцій кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Юридичні науки. 2018. № 4. С. 30–38.
24. Філей Ю. В. Класифікація кримінально-правових санкцій за злочини проти моральності. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2014. № 4 (2). С. 262–269.
25. Філей Ю. В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2005. 232 с.
26. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів). Київ : АртЕк, 1997. 208 с.
27. Хавронюк М. І. Щодо відповідності санкцій кримінально-правових норм суспільній небезпеці діянь. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2001. № 1. С. 101–109.
28. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. Київ : Істина, 2004. 504 с.
29. Ярош В. В. Додержання правил конструювання санкцій за злочини у сфері службової діяльності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Право. 2014, Вип. 17. С. 269–271.
30. Ярош В. В. Додержання правил конструювання санкцій за злочини у сфері службової діяльності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2014. № 17. С. 23–29.

Дата першого надходження статті до видання: 12.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025